

STUDII DE LITERATURA FRANCEZA

Tragedia POLYEUCTE a lui Corneille

— SFIRȘIT —

Aș putea arăta și alte exemple de felul acesta. Mă opresc însă la aceste, căci astfel e limba galanteriei timpului. Dar ceea ce ne pune mai cu seamă în mirare, e faptul că pe lângă caracterele sublime, Corneille a îndrăsnit să plăsmuiască altele jostnice și chiar ridicule; alătura cu suflete mari a pus suflete mediocre. Astfel în «Polyeucte», pe lângă *Pauline* găsim pe *Félix*, ambițios și prefăcut, cu totul strein de lumea cu sentimente mari sau cu gândiri mărețe pe lângă care trăește, care nu pricepe, nu cunoaște pe *Sévère*, nici pe *Polyeucte*, nici chiar pe fiica-sa, și necazurile și grijele sale hime. rice ne fac să zîmbim. Așa *Fruvias* în «*Nicomède*» rămîne înmărmurit de îndrăsneala fiului său, și strigă cu simplitate:

«Ah! ne me brouillez pas avec la république».

Félix e apărătorul religiunii oficiale; e tipul acelor conservatori cari voesc înainte de toate să se conserve pe ei înșiși. Fucei sale *Paulina*, care a venit să i ceară ertare pentru *Polyeucte*, îi răspunde:

«Les dieux et l'empereur sont plus que ma famille».

«J'ai les dieux et Décie ensemble à redouter».

(Acte III, sc. III).

Repetează acelaș lucru și confidentului său ; își deschide înaintea lui toată inima, și ascultând această descriere a nesiguranțelor și a spaimelor sale, suntem aproape gata a-l plînge :

« On ne sait pas le mal dont mon cœur est atteint ,
 « De penser sur penser mon âme est agitée ,
 « De soucis sur soucis elle est inquiétée ,
 « Je sens l'amour, la haine, et la crainte, et l'espoir,
 « La joie et la douleur tour á tour l'emouvoir ,
 « J'entre eu des sentiments qui ne sont pas croyables ,
 « J'en ai de violents, j'en ai de pitoyables ,
 « J'en ai de généreux qui n'oseraient agir ,
 « J'en ai même de bas, et qui me font rougir »

(Acte III, sc V).

Dacă ar îndrăzni, ar scăpa pe Polyeucte, dar dacă scăpîndu-ı viața, se perde pe dînsul ! Cine mai știe ce s'ar putea întîmpla ? Se poate chiar ca moartea lui Polyeucte să fie o ocazie pentru el de a mărita pe Paulina după Sévère ; moartea acestui ginere, care-i cam o greutate pentru el, va face cu puțință o nouă căsătorie. Singur se rușinează că are o asemenea idee în cap ; însă, după cum tot el zice :

« J'acquerrais bien par là de plus puissants appuis
 « Qui me mettraient plus haut cent fois que je ne suis »

(Acte III, sc V).

După cum altă dată a preferat pe Polyeucte lui Sévère, tot astfel acuma ar prefera pe Sévère lui Polyeucte.

Luați-ı pe Sévère, luați-ı mai cu seamă pe *Décie*, Félix va fi generos, în toată puterea cuvîntului ; e tocmai omul care, îndată ce s'a svornit despre venirea lui Sévère, plin de glorie și încărcat de biruinți, strîga în aceste versuri, din actul I :

« Ah ! regret qui me tue
 « De n'avoir pas aimé la vertu toute nue ! »

(Acte I, sc IV).

Acest caracter e rușinos și de desprețuit, fără îndoială; scrupulele sale îl fac și mai uricios, fiindcă această ambițiune e fără măreție; astfel de sentimente înjosec o persoană; le urmărim însă cu plăcere din cauza subtilității analizei lui Corneille, și fiindcă le știm adevărate. Voltaire făcea această mărturisire într-o vreme când nu se știau încă descoperirile alușiunii politice; noi avem poate mai multe motive de a le găsi astăzi adevărate.

Față cu proselitismul fanatic al lui Polyeucte, Félix, presupuehnic, neconținut necăjit de frica de a dispăcea și de a-și servi rău interesele sale, Félix, care la fiecare moment nu pronunță de cât numele lui *Décie*, care e în totdeauna gata a exagera poroncile sale sau a le aplica întocmai, el care nu ar îndrăzni să nu se supună lor, fie chiar vorba de fiică-sa; ne înfățișează statul în persoana unor funcționari, și, cât despre mine, mulțămesc lui Corneille că a pus pe scenă această persoană de comedie, acest prefect al Imperiului Roman, a cărui contrast face să reiasă încă și mai bine caracterul eroic acelor ce sunt în jurul lui. Aduce-vom învinuiri lui Corneille fiindcă nu a voit să suprime la teatru aceea ce există în natură? Félix nu e vrednic de fiica sa, poate să zică cineva; nu vedem noi însă în toate zilele caractere cari nu sunt de loc făcute unul pentru altul, silite de a trăi împreună, și a se întâlni, unul lângă altul, pînă și în casa aceleiași familii? Afară numai dacă nu ar găsi cineva cu cale să susțină că trebuie a îndepărta pe Félix sub cuvînt că nu e sublim și pe Paulina fiindcă e prea sublimă? Și tocmai această opozițiune dă ocazie caracterelor să se producă, și de unde se naște efectul dramatic

Prin această libertate, prin această originalitate, Corneille își făcea fără să vrea portretul său în scrierile sale. Era un geniu și un caracter simplu care nu cunoștea nici afecțiunea nici sistemul. E interesant de a ceti *Examenele* (Examens) sale pentru a vedea în ce chip vorbește de dînsul și de pieșele sale :

«A mon gré, zice dînsul despre «*Polyeucte*» je n'ai «point fait de pièce où l'ordre du théâtre saît plus beau et

«l'enchaînement des scènes mieux ménagé». Mărturisește că e mulțumit de dînsul; se felicitează de progresele sale. O asemenea nevinovăție naivă nu aparține de cît genului! Cu aceeași bună credință în altă parte își mărturisește greșelile sale. Cînd, după *Cid*, i s'a opus regulele lui *Aristotel*, Corneille s'a pus să gîndească la ele, să le discute, să le aprecieze, să le observe în tot cursul vieții sale.

Se știe că Corneille avea o îndoită calitate, de autor și de critic, că toate piesele sale erau întovărășite de «*Examenne*», că a compus trei discursuri asupra poemului dramatic, recomandînd autorilor observarea strictă a celor trei unități, de loc, de timp și de acțiune, cerute de *Aristotel*, în poetica sa. Și cu toate acestea s'a ferit, mai mult de cît *Racine*, de limba de convenție, de eleganța prefăcută și învechită; a fost mai firesc, avînd mai multă originalitate și vigoare, și știind, cînd e nevoie, să unească simplul cu sublimul; și dacă persoanele femeiești au, în *Racine*, mai multă delicateță, *Corneille* are trăsuri de naivitate cari plac și ne fac să zîmbim. Acest om care a făcut să vorbească pe Romanii din timpul Republicii și a Imperiului cu atita măreție, cu o demnitate atît de firească, care a găsit limba politicei, care a atins accentele cele mai grave și cele mai înalte, să-l ascultăm în versurile următoare ale *Paulinei*, care nu a isbitut a îndupleca pe *Polyeucte* să cedeze dorinței sale. Cu cîtă simplitate și fără cea mai mică silă, *Corneille* știe să se coboare la limbiul și la tonul afecțiunilor celor mai simple și mai ordinare. De și de origină *Normandă* și cu raționamente lungi, nu știe ce e rîutatea :

«Tu vois, ma Stiatonice, en quel siècle nous sommes :
 «Voilà notre pouvoir sur les esprits des hommes,
 «Voilà ce qui nous reste, et l'ordinaire effet
 «De l'amour qu'on nous offre, et des vœux qu'on nous fait.
 «Tout qu'il ne sont qu'amants, nous sommes souveraines,
 «Et jusqu'à la conquête ils nous traitent des reines,
 «Mais après l'hyménée ils sont rois à leur tour»

(Acte I, sc III)

Polyeucte nu răspunsese lui *Nearque*, seniorului armean și prietenului său, care tracta cu dispreț visul Paulinei?

«Je sais ce qu'est un songe . . .
 «Mais vous ne savez pas ce que c'est qu'une femme .
 «Vous ignorez quels droits elle a sur toute l'âme,
 «Quand, après un long temps qu'elle a su nous charmer,
 «Les flambeaux de l'hymen viennent de s'allumer».

(Acte I, sc I).

Aceste versuri au și mai mare interes dacă ne-am aduce aminte că Corneille, care le scria, tocmai atunci se însurase, și dacă ne-am aminti deasemenea și împrejurările cari au hotărât această căsătorie. Nepotul lui Corneille, *Fontenelle*, ne spune în această privință următoarele, în cartea sa intitulată: «*Vie de Pierre Corneille*» :

«Le grand Corneille se présenta un jour, devant le cardinal de Richelieu, plus triste et plus rêveur qu'à l'ordinaire. «Richelieu lui demanda s'il travaillait. A cette question, Corneille lui répondit qu'il était bien éloigné de la tranquillité nécessaire pour la composition, et qu'il avait la tête renversée par l'amour. Il en fallut venir à un plus grand éclaircissement, et il dit au cardinal qu'il aimait passionnément une fille du lieutenant-général des Andelys, et qu'il ne pouvait l'obtenir de son père. Le cardinal voulut que ce père si difficile vint à Paris; il y arriva tout tremblant d'un ordre si imprévu, et s'en retourna bien content d'en être quitte pour avoir donné sa fille à un homme qui avait tant de crédit».

Această reparare a luptei înverșunate contra tragediei «*Cid*» era demne de Richelieu și mai cu seamă de Corneille. În același an se reprezintă «*Polyeucte*» la «*Théâtre du Marais*», cu toată părerea nefavorabilă a otelului de *Rambouillet*.

Dacă m'am oprit mai mult la aceste amănunte, am făcut aceasta numai din pricina, că, e foarte rar de a găsi, în veacul al 17-lea, urma persoanei unui autor în opera sa, și afară de

aceasta, trebuie să cunoaştem pe oamenii mari în intimitatea vieţii lor pentru a-i putea iubi. Şi poate în în veacul nostru, în mijlocul fierberii generale a spiritelor şi a turburărilor de tot soiul, nu e rău de a păstra cu veneraţiune memoria acelorora, cari au ilustrat ţara lor şi a căror opere, solide şi frumoase tot-odată, au fost în stare să treacă prin atâtea timpuri de restrişte, şi sunt încă destoinice să hrănească nu numai generaţiunile prezente, ci şi cele viitoare. Gloria lor face parte din gloria naţiunii la care aparţin; operele lor sunt însă un fel de moştenire lăsată întregei omeniri, pe care cu toţii suntem datori a le păstra.

Nu-mi e tocmai uşor de a vorbi de caracterul lui Polyeucte. Acesta e un bărbat, şi oricît de respectat ar fi un asemenea nume, amorul de bărbat, — cel puţin la teatru, — (Paulina singură nu l-a spus), e un amor liniştit, în totdeauna rece, şi care nu ne mişcă decît foarte puţin. Cu bărbatul se întîmplă întocmai ca şi cu cele mai frumoase lucruri de pe pămînt: obiceiul de a le vedea adeseori ne face cu totul nepăsători pentru dînsule. Cu toate aceste Polyeucte e demn de Pauline, are toată încrederea în ea, ba mai mult încă, îşi iubeste soţia. Dacă nu ar depinde decît de dînsul, în actul I, ar ceda rugămintelor ei şi nu ar eşi din casă, ar mai aştepta, şi tot ar amîna hotărîrea sa, de a se întoarce la creştinism. Dar *Néarque*, prietenul său, îl hotărăşte să se facă creştin; şi contra voinţei lui, contra dorinţei Paulinei, ascultînd de îndemnurile lui *Néarque*, consimte să primească botezul. În actul al 2-lea, o prefacere are loc. Botezul l-a schimbat cu totul, în cît nu mai seamănă de loc cu Polyeucte din actul precedent, el care sta la îndoială şi nedumerit în scena I (actul I).

«Ces pleurs que je regard avec une œil d'époux,
«Me laissent dans le cœur aussi chrétien que vous;

.

«Je crois pour satisfaire un juste et saint amour,
«Pouvoir un peu remettre et différer d'un jour».

pune acum în mirare pe Néarque chiar, prin zelul său înflăcărat. Acest neofit nu mai gîndește decît la cununa de mucenic. Repede aleargă la templu și, împreună cu Néarque, în fața întregii adunări, răstoarnă statuele zeilor, turbură sacrificiul și dă o dovadă publică despre ardoarea de care e cuprins, pentru noua credință religioasă ce a îmbrățișat de curînd :

«Je les veux renverser,
 «Et mourir dans leur temple, ou les y terrasser
 «Allons, mon cher Néarque, allons aux yeux des hommes
 «Eraver l'idolâtrie, et montrer qui nous sommes
 «C'est l'attente du ciel, il nous la faut remplir,
 «Je viens de le promettre, et je vais l'accomplir.
 «Je rends grâces au Dieu que tu m'as fait connaître
 «De cette occasion qu'il a sitôt fait naître.
 «Où déjà sa bonté, prête e me couronner,
 «Daigne éprouver la fo' qu'il vient de me donner».

«A cet heureux transport que le ciel vous envoie,
 «Je reconnais Néarque, et j'en pleurs de joie
 «Ne perdons plus de temps, le sacrifice et prêt;
 «Allons-y du vrai Dieu soutenir l'intérêt;
 «Allons fouler aux pieds ce foudre ridicule
 «Dont arme un bois pourri ce peuple trop crédule.
 «Allons en éclairer l'aveuglement fatal;
 «Allons briser ces dieux de pierre et de métal;
 «Abandonnons nos jours à cette ardeur céleste
 «Faisons triompher Dieu : qu'il dispose du reste»

(Acte II, sc. VI).

De aici înainte începe cu adevărat nodul, criza tragediei. Caracterul *Paulmer* se arată în toată frumusețea sa. Sêvère este uitat pentru viitor și departe de gîndirea sa; ea e cu totul dedată acestui bărbat pe care nu-l iubea decît din datorie, și pe care începe să-l iubească din inimă, îndată ce vede că zilele sale sunt în pericol. Ea se încearcă să înduplece pe tatăl său Félix, în favoarea lui Polyeucte :

«Je l'ai de votre main : mon amour et sans crime ;
 «Il est de votre choix la glorieuse estime ;

«Et j'ai, pour l'accepter, éteint le plus beau feu
 «Qui d'une âme bien née ait mérité l'aveu.
 «Au nom de cette aveugle et prompte obéissance
 «Que j'ai toujours rendue aux lois de la naissance,
 «Si vous avez pu tout sur moi, sur mon amour,
 «Que je puisse sur vous quelque chose à mon tour!
 «Par ce juste pouvoir à présent trop à craindre,
 «Par ces beaux sentiments qu'il ma fallu contraindre,
 «Ne m'ôtez pas vos dons, ils sont chers à mes yeux,
 «Et m'ont assez coûté pour m'être précieux

(Acte III, sc 1V)

Se va încerca chiar, dar fără să isbutească, să înduioșeze pe Polyeucte :

«Cruel, car il est temps que ma douleur éclate,
 «Et qu'un juste reproche accable une âme ingrate;
 «Est-ce là ce beau feu? Sont-ce là tes serments?
 «Témoignes tu pour moi les moindres sentiments?
 «Je ne te parlais point de l'état déplorable
 «Où ta mort valaisser ta femme inconsolable;
 «Je croyais que l'amour t'en parlerait assez,
 «Et je ne voulais pas de sentiments forcés.
 «Mais cette amour si ferme et si bien méritée
 «Que tu m'avais promise, et que je t'ai portée,
 «Quand tu me veux quitter, quand tu me fais mourir,
 «Te peut-elle arracher une larme, un soupir?
 «Tu me quittes, ingrat, et le fais avec joie;
 «Tu ne la caches pas, tu veux que je la voie,
 «Et ton cœur, insensible à ces tristes appas,
 «Se figure un bonheur où je ne serai pas!
 «C'est donc là le dégoût qu'apporte l'hyménée?
 «Je te suis odieuse après m'être donnée!

(Acte IV, sc III)

Compătimirea și nenorocirea au făcut-o să țină foarte mult la bărbatul său. Și acesta e un mare merit a lui Corneille că a știut să ghicească acest instinct a tot puternic al femeii, care o împinge fără voe să aibă simpatii pentru acei cari sunt în suferințe și au nevoie de dînsa : ea își dă seamă că cerul a răsădit în ea comori de mîngâere și de milă, și

că slăbiciunea sa însăși și lacrimile sale sunt o putere care înduioșează și care mișcă chiar pe cei mai puțin sensibili, Din nenorocire însă, după cum am văzut, Félix se teme să se compromită ; drept vorbind, nu e un om răutăcios ; e tată, și ar fi din inimă indulgent ; dar poate vre-o dată uita zeii, pe *Décie*, pe *Sévère* ?

.
 «J'aime ce malheureux que j'ai choisi pour gendre,
 «Je hais l'aveugle erreur qui le vient de surprendre ;
 «Je déplore sa perte, et, le voulant sauver,
 «J'ai la gloire des dieux ensemble a conserver ;
 «Je redoute leur foudre, et celui de Décie ;
 «Il y a va de ma charge, il y va de ma vie.
 «Ainsi tantôt pour lui je m'expose au trépas,
 «Et tantôt je le perds pour ne me perdre pas».

 «Sévère me perdrait, si j'en usais ainsi »
 «Sa haine et son pouvoir font mon plus grand souci»

(Acte III, sc. V)

Cît despre Polyeucte, deși face parte acum din o altă lume, să nu ne închipuim cu toate aceste că nu e simțitor la amorul, la rugămințile, la toate străduințele Paulinei ; când Paulina îl chiamă în închisoare pentru a-i vorbi, el se simte înduioșat și slăbit :

« Je vous aime,
 «Beaucoup moins que mon Dieu, mais bien plus que moi-même».

(Acte, IV, sc. IV).

Amenințările lui Félix, frica de moarte, privescerea supliciuului lui Néarque, nu-l sguđuiră întru nimica ; amorul Paulinei îl turbură :

«Je craignais beaucoup moins tes bourreaux que ses larmes».

(Acte IV, sc. I).

Martirul se roagă și nu se gîndește decît la un singur lucru, ca și cum pentru a se apăra. Invoacă pe Néarque, tovarășul său, care a primit, mai înainte de dînsul, harul lui Dumnezeu și gloria mucenicului. Chiamă pe însuși Dumnezeu în ajutorul său, și numai după ce s'a întărit și pregătit la această din urmă luptă, Polyeucte începe acest cântec de izbîndă, aceste strofe lirice, pe care Corneille le-a presărat ca un imn în mijlocul dramei sale, și care nu sunt întrecute de corurile sacrate ale pieselor religioase ale lui Racine: «*Athalie*» și «*Esther*»:

«Source délicieuse, en misères féconde,
 «Que voulez-vous de moi, flatteuses voluptés ?
 «Honteux attachements de la chair et du monde,
 «Que ne me quittez-vous quand je vous ai quittés ?
 «Allez, honneurs, plaisirs, qui me livrez la guerre
 «Toute votre félicité,
 «Sujette à l'instabilité,
 «En moins de rien tombe par terre,
 «Et comme elle a l'éclat du verre,
 «Elle en a la fragilité».

.

«Saintes douceurs du ciel, adorables idées,
 «Vous remplissez un cœur qui vous peut recevoir :
 «De vos sacrés attraits les âmes possédées
 «Ne conçoivent plus rien qui les puisse émouvoir.
 Vous promettez beaucoup et donnez davantage
 «Vos biens ne sont point inconstants,
 «Et l'heureux trepas que j'attends
 «Ne vous sert que d'un doux passage
 «Pour nous introduire au partage
 «Qui nous rend à jamais contents».
 «C'est vous, ô feu divin que rien ne peut éteindre,
 «Qui m'allez faire voir Pauline sans la craindre,
 «Je la vois . mais mon cœur d'un saint zèle enflammé,
 «N'en goûte plus l'appas dont il était charmé ;
 «Et mes yeux, éclairés des célestes lumières,
 «Ne trouvent plus aux siens leurs grâces coutumières.

(Acte IV, sc II).

De aici înainte încetează orice îndoială. Polyeucte singur a chemat pe Sévère pentru a-i comunica hotărîrea cam curioasă ce a luat. După întrevederea Paulinei cu Polyeucte, din scena a III-a (act IV), în care Paulina a întrebuițat, față cu bărbatul său, toate mijloacele, toate argumentele ce-i inspi rau amorul, vine această scenă admirabilă, unde Polyeucte, înainte de a muri, dăruiește pe Paulina lui Sévère, unde bărbatul încredințează pe femeia sa în mânele aceluia pe care ea l-a iubit odinioară :

.

 «Je vous ai fait, seigneur, une incivilité,
 «Que vous pardonnerez à ma captivité
 «Possesseur d'un trésor dont je n'étais pas digne,
 «Souffrir avant ma mort que je vous le résigne,
 «Et laisse la vertu la plus rare à nos yeux
 «Qu'une femme jamais pût recevoir des cieux
 «Aux mains du plus vaillant et du plus honnête homme
 «Qu'ait adoré la terre et qu'ait vu naître Rome,
 «Vous êtes digne d'elle, elle est digne de vous,
 «Ne la refusez pas de la main d'un époux.
 «S'il vous a désunis, sa mort vu va rejoindre
 «Qu'un feu jadis si beau n'en devienne pas moindre,
 «Rendez-lui votre cœur, et recevez sa foi.
 «Vivez heureux ensemble, et mourez comme moi;
 «C'est le bien qu'à tous deux Polyeucte désire.
 «Qu'on me mène à la mort, je ne plus rien à dire.
 «Allons, gardes, c'est fait

(Acte IV, sc. IV).

Voltaire, a cărui apreciere, în asemenea materie, nu poate fi bănuită, zice despre această scenă a lui Corneille : «Cetle cession ailleurs lâche et ridicule, peut devenir héroïque par le motif». E ultimul grad de sacrificiu și de abnegație personală, e cea mai mare victorie a amorului dumnezeesc asupra amorului omenesc. Paulina însă e plină de duiosie, cînd, la aceste cuvinte ale bărbatului său, după testamentul *suu generis* a lui Polyeucte, și cînd inima lui Sévère începe să aibă măcar o licărire de speranță, declară lui Sévère că nu

va lua niciodată în căsătorie pe omul care a cauzat, fie chiar fără voință, moartea bărbatului său :

« Mon Polyeucte touche à son heur dernière,

 « Qu'il n'est point aux enfers d'horreurs que j'endure
 « Plutôt que de sauller une gloire si pure,
 « Que d'épouser un homme, après son triste sort,
 « Qui de quelque façon soit cause de sa mort :

 « Mais plus l'effort est grand, plus la gloire est grande.
 « Conserver un rival dont vous êtes jaloux,
 « C'est un trait de vertu qui n'appartient qu'à vous,
 « Et si ce n'est assez de votre renommée,
 « C'est beaucoup qu'une femme autrefois tant aimée,
 « Et dont l'amour peut-être encor vous peut toucher,
 « Doive à votre grand cœur ce qu'elle a de plus cher ,
 « Souvenez-vous enfin que vous êtes Sévère.
 « Adieu Résolvez seul ce que vous voulez faire ;
 « Si vous n'êtes pas tel que je l'ose espérer,
 « Pour vous priser encor, je le veux ignorer ».

(Acte IV, sc. V).

Paulina reprezintă, în toată puritatea sa, onoarea și demnitatea conjugală. Chiar după moartea lui Polyeucte, sîngele lui Polyeucte e între dînsa și Sévère, căci între ei doi nu există nici amor, nici posibilitate de însoțire. Și tocmai în numele acestei vechi pasiuni, ea îndeamnă pe Sévère să se arăte demn de dînsa, și să-și dea toate sîlînțele pentru a scăpa viața rivalului său. Félix însă își închipuește că rugămințile lui Sévère sunt o prefacere din partea lui, și bietul om, care nu-și uită un singur moment că e prefect al Armeniei, și care tot într'una se teme să nu-și piardă locul, punînd considerațiunile politice mai presus de orice sentiment omenesc, jertfește din această pricină pe gînerul său, și chiar pe fiica sa. Și nu suntem noi oare în drept să ne mirăm cum dintr'o persoană așa de fricoasă, așa de slabă, și care tremură la cea mai mică suflare de vînt, poate să iasă, la sfîrșitul piesei, fie

chiar prin mijloace supranaturale, (Ovidiu ar zice : *Virgâ medicată*) un creștin ?

Polyeucte care pînă la ultimul moment a păstrat acelaș caracter nestrămutat, nu a voit să cedeze nici lui Félix, nici să asculte de sfaturile Paulinei de a se întoarce din nou la religiunea păgână ; în urmă, în prezența lui Félix și a Paulinei, declarând fără șială superioritatea noiei sale religiuni asupra tutulor celorlalte, e dus să-și primească pedeapsa hotărîită ; și, după moartea sa, o mână dumnezească întoarce la creștinism, în acelaș timp, și pe Félix și pe Paulina.

Pentru a explica acest caracter extraordinar al lui Polyeucte, această sublimitate eroică, supra-naturală, supra-omenescă, acest dispreț pentru tot ce face oamenii iubesc și pentru tot ce face eertat de a iubi, îl putem compara cu acei oameni cari au o idee fixă, cu acei inventatori sau cu acei învățați cari și-au jertfit toată viața lor pentru o lucrare importantă, pentru vre-o descoperire care interesează fericirea sau soarta omenirii, și cari, cu ochii proniți la această țintă vizibilă numai de dînșii singuri, nu cunosc altceva, îi sacrifică ori și ce, o urmăresc, fără preget, și ziua și noaptea, cu o stăruință înverșunată. Niște astfel de oameni au, de sigur și ei o credință care-i sprijină în toate încercările lor și pentru a învinge orice soi de pedică, și, în această privință, au oarecare asemănare cu Polyeucte. Ca și dînsul, în mijlocul răceleii cu care sunt primiți de ceilalți muritori, nesiguri de cece are să se mai întîmple, neputînd pune nici-un temelu pe semenii lor, un instinct a-tot-puternic îi împinge înainte, și-i face să creadă ; în jurul lor, se găsesc și de acei cari, ca și Félix, necrezători și sceptici, iau ideile lor drept visuri și himere ; adeseori sunt puțini cunoscuți de acei chiar cari trăesc pe lîngă dînșii ; cu toate acestea ei nu se descurăgiază și merg înainte, plini de o încredere care nouă ni se pare o nebunie, pînă cînd în sfîrșit ajung la scopul mult dorit. Și credeți oare că atunci măcar ei vor avea răsplata ce au meritat-o, gloria și recunoștința oamenilor ? Da, timpul trece, și vine o zi cînd, — după ce dînșii au petrecut nopți întregi în vegheri, după ce și-au ruinat poate sănătatea, după ce s'au jertfit

pentru știință, — omenirea, înzestrată de dînșii cu o mare binefacere, cu o mare descoperire, omenirea care s'a înavușit din munca lor și care a profitat de geniul lor și de străduințele lor, caută pe acest om mare, acest inventator ce era uitat, atunci cînd e prea tîrziu și cînd numai găsește decît un mormînt Devotamentul lor pentru știință nu ar fi fost complet, dacă ar fi fost plătit cît au fost în viață. Polyeucte nu poate oare fi considerat, întru cît-va, ca modelul cel mai sublim al acestor oameni cari știu să se jertfească, fără să aștepte răsplată, sau mai bine a acelora cari se cred mulțumiți găsind-o în ei însiși?

Cu toate acestea să nu-l confundăm în singurătatea sa eroică, cu acel stoic al poetului latin Horațiu care stă în picioare pe ruinele universului și care își atribuiește totul mîndrei sale virtuți, Polyeucte își are punctul de sprijin aiurea :

«J'attends tout de sa grâce, et rien de ma faiblesse».

(Acte II, sc VI).

și aș putea să arăt, prin citări luate chiar din tragedia lui Corneille, prin pasajuri din piesă, că mijlocul care-l face să se miște, că principiul care-l stăpînește e acelaș care inspiră pe evlavioasele de la Port-Royal. «Si *Polyeucte* a été possible en son temps, au génie de Corneille, zice Sainte-Beuve, c'est que quelque chose existait à l'entour, qui égalait et reproduisait les mêmes miracles». Ultima sa hotărîre odată sevîrșită, Paulina chiar nu-l poate îndupleca nici să-l facă să-i pară rău de viață; dacă ea voește a-i fi soție, să împărtășească cu dînsul și moartea și biruința sa :

«Vivez avec Severe, ou mourer avec moi».

(Acte V, sc III)

Această moarte chiar, care trebuie să fie cununa și răs-plata sa, pentru dînsul se pare că sosește prea încet; o

chiamă, o provoacă, și lîngă supliciul la care tinde, nu mai are nimic omenesc și ne apare transfigurat în aureola jertfei și a muceniciei

Dacă Polyeucte se impune admirațiunii noastre, dacă Corneille ne subjugă la această creațiune originală, fără îndoială că cel mai duos, dintre toate caracterele tragediei, e caracterul Paulinei Sévère e omul cu caracterul onest; dă dreptate creștinilor, fără a împărtăși credințele lor. Polyeucte are virtutea ideală, entuziasmul înflăcărat al mucenicului. Paulina are frumusețea devotamentului și a datoriei, astfel cum se găsesc în femei. Nu ved nimic în Racine, care să-i poată fi egalat. Racine a zugrăvit, cu pătrundere, rătăcirile pasiunii; dar Paulina ne oferă icoana sentimentelor chibzuite și stavilite de rațiune, și tocmai prin sacrificiul pasiunii ne mișcă mai mult Polyeucte însuși, cu totul izolat în statornicia sa eroică, nu se poate împedica de a nu admira și de a nu stima pe această femeie nobilă, care ține la el, chiar în mijlocul pericolelor, și privește una credință atât de statornică și a unui amor atât de puternic îl mișcă într'un moment țără a-l sguđui, și-l face să pronunțe acest vers, care e singura mărturisire cu putință, eșită din gura lui :

' «Elle a trop de vertus pour n'être pas chrétienne».

(Acte IV, sc. III)

Caracterul Paulinei nu trebuie atribuit numai titlului său de Romană. Negreșit că ea are modestia gravă a unei romane, sentimentul serios și adînc al datoriei; e strănepoata vrednică, a acelor *Cornelu*, a acelor *Agrippine* care, îmbrăcate cu un dolu sever, nu cunosc altă găteală și alte juvauri, de cît copii lor.

Această severitate mîndră și curagioasă, se potrivea foarte bine geniului lui Corneille. Dar dacă examinăm mai de aproape amestecul de calități deosebite care compun această frumoasă figură, această rațiune totdeauna prezentă

pînă și în afecțiunile de inimă sau în turburările pasiunii, această statornicie de caracter, această simplitate cu care ea se jertfește la ideia nestrămutată a datoriei, această întrunire rară de sentiment și de adevăr, această absență chiar de orice exagerație poetică, nu găsim noi oare, în aceste trăsuri clare și precise, un ideal pe care Francezii îl pot reclama pentru națiunea lor, și calități care există tot atît de bine și astăzi, ca și în timpul lui Corneille ?

XENOPHON C. GHEORGHIU
